

UPRAVLJANJE ODRŽIVIM RAZVOJEM RURALNOG TURIZMA U VOJVODINI

Zoran Njegovan*, Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Dunja Demirović, doktorant, Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Gordana Radović, doktorant, Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Sažetak: Ruralni turizam u Vojvodini je prepoznat kao faktor revitalizacije sela u cilju rešavanja ekonomskih i demografskih problema. Međutim, ruralni turizam još uvek nema jasno definisane elemente marketing miksa (proizvod, cena, promocija i distribucija), niti se njegov razvoj bazira na osnovama održivog razvoja. Korišćenjem SWOT analize, u radu je analiziran trenutni status ruralnog turizma u Vojvodini i dati su predlozi za prevazilaženje postojećih problema i adekvatnijeg korišćenja potencijala. Na osnovu analize, zaključeno je da salaši, sela kao turistički proizvodi, etno i eko turizam, kao i različiti događaji (manifestacije) treba da budu osnova proizvoda ruralnog turizma. Takođe, u radu su date moguće prakse upravljanja ruralnim turizmom, kako bi se obezbedio njegov održivi razvoj.

Cljučne reči: ruralni turizam, održivi razvoj, SWOT analiza, menadžment, salaši, turistički potencijali, Vojvodina.

MANAGING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM IN VOJVODINA

Summary: Rural tourism in Vojvodina has been recognized as a factor in the revitalization of the village in order to solve economic and demographic problems. However, rural tourism does not have clearly defined elements of the marketing mix (product, price, promotion and distribution), nor is its development on the basis of sustainable development. By using the SWOT analysis, in the paper is analyzed the current status of rural tourism in Vojvodina and suggestions are offered for overcoming existing problems and adequate use of potentials. Based on the analysis, it was concluded that farms, villages as tourism products, ethnic and eco-tourism as well as various events should be the basis of the product of rural tourism. Also, the work

* njegovan@polj.uns.ac.rs

provides a possible management practices in rural tourism, in order to ensure its sustainable development.

Key words: *rural tourism, sustainable development, SWOT analysis, management, farmsteads, tourism potentials, Vojvodina.*

JEL classification: *L83, O13*

1. UVODNA RAZMATRANJA

Početak XXI veka, u skladu sa specifičnim zahtevima korisnika turističkih usluga počinju da se razvijaju novi vidovi turizma, u okviru kojih ruralni turizam zauzima značajno mesto. Porast tražnje za ruralnim turizmom evidentan je u svim zemljama, a taj porast je rezultat dva motiva: potrebe za kvalitetnijom životnom sredinom i autentičnošću. Među ostalim faktorima, ističe se podela godišnjeg odmora na nekoliko kraćih putovanja (putovanja nisu više koncentrisana samo na letnji i zimski period) i prednost putovanja na kraćim relacijama (Beus, 2008). Ruralni turizam je vid turizma koji obuhvata sve turističke aktivnosti koje mogu da se odvijaju u ruralnim predelima i koje se mogu uvrstiti u turističku ponudu tih područja. Ova vrsta turizma odražava potrebu turista za autentičnim iskustvima, uključujući i interakciju sa lokalnim stanovništvom, te se zbog toga ruralni turizam karakteriše kao „stvaran“ (nagrađuje, obogaćuje duh, pruža avanturu i mogućnost učenja) (OECD, 1994, p. 22). Prema motivima zbog kojih turisti dolaze u ruralne oblasti definišu se različiti oblici ruralnog turizma. Među njima je najzastupljeniji agroturizam, ali na turističkom tržištu zapaženu tražnju realizuju i eko-ruralni turizam, etnoturizam, gastronomski, vinski, salašarski, manifestacioni, edukativni, dečji, bioturizam, ali i lovni, ornitološki, zdravstveno-rekreativni, banjski, velnes turizam, ukoliko se u ruralnim predelima nalaze sportsko-rekreativni centri i banjska lečilišta. U pogledu opredeljenja turista, nakon sprovođenja istraživanja i ispitivanja kriterijuma za izbor oblika turizma i destinacije kao veze između razloga – motiva i mogućih alternativa, može se zaključiti da su za učešće potencijalnih turista u ruralnom turizmu, od presudnog uticaja starosna i polna struktura učesnika (Bošković, Njegovan, & Subić, 2011).

Ruralni turizam je važan segment multifunkcionalne poljoprivrede, odnosno integralnog i održivog ruralnog razvoja, koji zbog multiplikativnog efekta turizma, može da inicira najbržu diverzifikaciju ruralne ekonomije. Takođe, ruralni turizam obezbeđuje dodatne prihode stanovnicima ruralnih predela plasmanom poljoprivrednih proizvoda na pijaci u sopstvenom dvorištu, kao i plasmanom proizvoda domaće radinosti. Ruralni turizam omogućava valorizaciju rada žena u seoskim domaćinstvima, ali i upošljavanje radno neaktivnih kategorija stanovnika. Razvoj ruralnog turizma inicirao bi i razvoj

poljoprivrede, što bi povoljno uticalo na rast društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka. Ukoliko bi se integrisani ruralni turistički proizvod dobro marketinški plasirao na inostranom turističkom tržištu, uz uslov da se prethodno obezbedi poštovanje standarda kvaliteta u ruralnoj turističkoj ponudi, obezbedio bi se dolazak gostiju iz inostranstva. Time bi se realizovao „nevidljivi izvoz“, a devizni priliv koji bi se na ovaj način ostvario povoljno bi uticao na platni bilans države. Razvoj ruralnog turizma imao bi i društveni i politički značaj, s obzirom na to da turizam doprinosi upoznavanju kultura, načina života, a time i boljem razumevanju različitih naroda (Radović, Pejanović, & Njegovan, 2012).

Turizam, a posebno ruralni turizam, delatnosti su od vitalnog značaja za privredu AP Vojvodine. Turizam je privredna grana Vojvodine sa perspektivom da postane jedan od ključnih oslonaca njenog razvoja i značajnih prihoda, i to sa područjima jugoistočne i srednje Evrope kao primarnim tržištem (Pejanović, & Njegovan, 2011). Prema kategorizaciji OECD-a, oko 90 odsto teritorije Pokrajine predstavlja ruralno područje. Preciznije, 40 od ukupno 45 lokalno-ekonomskih zajednica, samo pet se nalaze u područjima koja se ne smatraju ruralnim i to su: Novi Sad, Sremski Karlovci, Stara Pazova, Temerin i Pančevo.

Razvoj ruralnog turizma na području AP Vojvodine je podržan u brojnim razvojnim dokumentima, od kojih su najznačajniji: Strategija razvoja turizma Republike Srbije, Master plan održivog razvoja ruralnog turizma u Republici Srbiji, Marketing strategija turizma AP Vojvodine, kao i Master plan održivog razvoja Fruške gore. Turistička ponuda na prostoru Fruške gore, nakon sprovedenih aktivnosti koje su predviđene konceptom Master plana održivog razvoja Fruške gore, ciljno je usmerena na: prvo, da se iskoriste potencijali koji se zasnivaju na zaštiti prirode, odnosno Nacionalnog parka i spomenika kulture i drugo, da se formiraju konkretni, atraktivni i aktuelni tematski itinereri i turistički proizvodi. To podrazumeva da će Fruška gora biti prepoznatljiva kao destinacija ekoturizma i geoturizma, sa prepoznatljivim stazama očuvanih i kulturnih vrednosti i turističkih proizvoda, izletničko-rekreativnog, ruralnog, banjskog, vinskog i kulturnog turizma (Pejanović et al., 2011).

Cilj ovog rada je da predstavi mogućnosti razvoja ruralnog turizma na području AP Vojvodine, kao i da istakne potrebu implementacije upravljanja održivim razvojem ruralnog turizma. Korišćenjem SWOT analize, u radu je analiziran trenutni status ruralnog turizma u Vojvodini i dati su predlozi za prevazilaženje postojećih problema i adekvatnijeg korišćenja potencijala. Takođe, autori ističu da turistički proizvod u ruralnom turizmu Vojvodine treba da bude zasnovan na razvoju salašarskog, bio-ruralnog turizma, odnosno na turističkoj ponudi hrane proizvedene u sistemu organske proizvodnje, ali i na razvoju manifestacionog i eko-ruralnog turizma.

2. KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA U RURALNIM PODRUČJIMA

Održivi razvoj je koncept razvoja usklađen sa kapacitetom životne sredine, a koji ne ugrožava resurse na kojima se bazira, te može da omogući i budućim generacijama da ih koriste i razvijaju se na osnovi njih. Koncept održivog razvoja se bazira na tri principa (Jovičić, 2000):

- **princip ekološke održivosti** koji podrazumeva da razvoj bude kompatibilan sa vitalnim ekološkim procesima, biološkom raznovrsnošću i biološkim resursima;
- **princip socijalne i kulturne raznovrsnosti** kojim se obezbeđuje da razvoj bude kompatibilan sa kulturnim i tradicionalnim vrednostima ljudskih zajednica i da doprinosi jačanju njihovog integriteta;
- **princip ekonomske održivosti** koji obezbeđuje da razvoj bude ekonomski efikasan sa otvorenom mogućnošću korišćenja resursa od strane budućih generacija.

Na ruralni turizam se često gleda kao na oblik turizma kojem je održivost svojstvena jer privlači malo posetilaca, nije mu potreban razvoj krupne infrastrukture i turisti su zainteresovani za lokalnu kulturu i tradiciju. Međutim, održivost se dovodi u pitanje, posebno kada je reč o ekonomskoj profitabilnosti seoskih turističkih usluga, jer je tražnja sezonska, popunjenost kapaciteta je niska, a neophodna su visoka ulaganja za izgradnju ili adaptaciju turističkih objekata (Košić, 2012).

Definisanje strategije integralnog razvoja u ruralnom prostoru Vojvodine, koja će biti usaglašena sa konceptom održivog razvoja, treba da se bazira na objektivnoj ekonomskoj valorizaciji i adekvatnom uključivanju i inoviranju svih raspoloživih resursa lokalne sredine (Marić, & Štetić, 2001). Sveobuhvatnost, racionalnost i održivost korišćenja resursa, u skladu sa tržišnim zahtevima i potrebama lokalne zajednice, treba da budu osnova održivog razvoja ruralnog turizma Vojvodine.

Prema autoru Stojanoviću (2007), turistički razvoj mora da se vodi pažljivo osmišljenom, planskom politikom koja ne sme biti bazirana samo na želji za profitom, već i na principima ljudskog blagostanja i sreće. Samo odmerena razvojna politika će doneti željeni ishod turističkog biznisa i zaštitu prirodnih i kulturnih resursa.

3. SALAŠI KAO TURISTIČKI BREND VOJVODINE

Na području Vojvodine, pre svega, postoje uslovi za razvoj agroturizma, čija ponuda može najuspešnije da se razvija, ali i plasira na turističkom tržištu kroz

razvoj salašarskog, kao autentičnog oblika ruralnog turizma na području Pokrajine. Salaši predstavljaju zapis nekadašnjeg načina života i rada poljoprivrednika u Vojvodini. „Salaši su sasvim osobena društvena pojava na panonskom prostoru i simbolišu nekadašnju borbu ovdašnjeg seljaka sa nepreglednom pustarom. Tri osnovna elementa određuju suštinu salaša: rad, stanovanje i polje. Pod pojmom „salaš“ podrazumeva se kuća za stanovanje sa ekonomskim zgradama i okućnicom, na kojoj ljudi stalno ili povremeno borave, a koji svoju egzistenciju zasnivaju na sopstvenoj poljoprivrednoj proizvodnji.“ (Demirović, 2012).

Salaši u Vojvodini grupisani su u zavisnosti od grada u čijoj blizini se nalaze:

- somborski salaši – u turističkoj ponudi se pored komfornih kuća, nude i salaši bez vode i struje, opremljeni starim, tradicionalnim nameštajem;
- čenejski salaši – bogata i razvijena poljoprivreda ovog područja je bila vrlo značajna tokom istorije kako za čenejske salaše, tako i za stanovništvo Novog Sada, grada blizu kojeg se ovi salaši nalaze;
- bečejski salaši – do sada nije bilo značajnijeg pokušaja aktiviranja salaša u opštini Bečeaj, ali formiranjem adekvatnog turističkog proizvoda, ovi salaši mogu postati turistički atraktivni;
- subotički salaši – salaši u severnom delu Bačke formirali su se na mestu nekadašnjih srednjovekovnih sela (Demirović, & Njegovan, 2014).

U proteklom periodu razvoj salašarskog turizma je podstican, odnosno finansijski podržavan sredstvima, koja su kao bespovratna odobravana u cilju razvoja ove vrste turističke ponude, iz pokrajinskog budžeta. Imajući u vidu da u razvoju turizma najznačajniju ulogu ima država, potrebno je doneti nedostajuće strateške dokumente, definisati prioritete u pogledu razvoja salašarskog turizma i kontinuirano ulagati u razvoj ovog turističkog proizvoda, koji je autentičan za Vojvodinu.

4. POTENCIJALI BIO-RURALNOG TURIZMA

Područje Vojvodine je izuzetno pogodno za razvoj poljoprivrede u okviru sistema organske proizvodnje. „Organska proizvodnja hrane predstavlja sistem ekološkog upravljanja proizvodnjom, preradom, pakovanjem, skladištenjem, transportom, označavanjem, marketingom i kontrolom organski proizvedene hrane u skladu sa važećim međunarodnim standardima“ (Pejanović, & Njegovan, 2011, p. 241). Može se reći da je na području Pokrajine, kod pojedinih proizvođača, ova proizvodnja postala već tradiciona, a razvojem ruralnog turizma omogućilo bi se i njeno proširenje. Konkretno, plasmanom u

okviru turističke ponude obezbedilo bi se i povećanje kvaliteta gastronomske ponude.

Zdravstveno bezbedna hrana, koja se proizvodi u sistemu organske poljoprivredne proizvodnje, veoma je tražena na svetskom tržištu. Međutim, njena proizvodnja je skuplja u odnosu na konvencionalnu, s obzirom na to da je radno intenzivna. Stoga, poljoprivredni proizvodi proizvedeni u sistemu organske proizvodnje, i pored visokog kvaliteta, zbog visokih cena imaju otežan plasman na tržištu. U Vojvodini ne postoji jedinstvena baza proizvođača organske hrane, ali pojedina sela su postala prepoznatljiva po organskoj proizvodnji. Plasmanom proizvoda organske proizvodnje kroz turističku ponudu, obezbedila bi se isplativost i održivost organske proizvodnje i autentičnost turističke ponude. Neka od sela koja imaju potencijala da postanu destinacije bio-ruralnog turizma su: Stajićevo (organske žitarice), Selenča (organski sokovi), Temerin (organsko povrće), Pivnice (organsko povrće), Čurug (organsko mleko i meso), Stari Ledinci (organsko grožđe i vino) i druga (<http://www.organiccentar.rs/baza-proizvodaca/>).

U cilju razvoja bio-ruralnog turizma na području Vojvodine, potrebno je da se u pokrajinskom budžetu obezbede sredstva za subvencije, koje bi podrazumevale i podršku razvoju organske poljoprivrede na poljoprivrednom gazdinstvu, ali i razvoju seoskog turizma na istom gazdinstvu. Ova proizvodnja bi dugoročno obezbedila sveukupni privredni razvoj Pokrajine, imajući u vidu efekat multiplikovanja utrošenog novca turista. Svakako da bi u cilju realizacije predloženog, bila neophodna kako finansijska, tako i strateška podrška pokrajinske administracije, kako bi se promotivno predstavio novi proizvod na domaćem, ali svakako i na evropskom turističkom tržištu (Radović, Pejanović, & Glavaš-Trbić, 2011).

5. MULTIKULTURALNOST KAO TEMELJ MANIFESTACIONOG TURIZMA

Bogato kulturno i etnografsko nasleđe preko 20 nacija koje danas žive na području Vojvodine predstavlja značajnu osnovu za razvoj ruralnog turizma. Razvoj bi mogao biti zasnovan, pre svega, na etnografskim i gastronomskim manifestacijama, koje najslikovitije čuvaju tradiciju različitih običaja, kultura, načina života i ishrane, odnosno odslikavaju multikulturalnost Vojvodine. Prema procenama godišnje se na području Vojvodine organizuje preko 1.000 različitih manifestacija, ali one privuku turističku tražnju na samo nekoliko dana, bez realizacije značajnijih prihoda u budžetima lokalno-ekonomskih zajednica i stanovnika koji se bave turizmom. Stoga, bilo bi potrebno da se celishodnije iskoriste potencijali, odnosno usmere ka privrednom razvoju Pokrajine.

Potrebno je i poboljšati kvalitet aktuelnih manifestacija, a prema mišljenjima u stručnoj literaturi sada agro-turističke manifestacije u Vojvodini imaju manje ili više vašaarski karakter, najčešće su lokalnog karaktera. U svemu tome nedostaje dobro osmišljeni turistički marketing i uozbiljivanje organizacije manifestacije, kako bi se znalo šta se nudi, kako se nudi, pošto se nudi, gde se odseda i slično (Lazić, 2007).

Prema istraživanju autora Radović, Pejanović i Njegovan (2012) u Vojvodini sledeće opštine imaju najveće potencijale za razvoj ruralnog turizma, čija bi platforma bile etnografske i gastronomske manifestacije: Subotica, Pančevo, Inđija, Bačka Palanka, Kovin, Kikinda, ali i grad Novi Sad sa svojim prigradskim naseljima. U cilju isticanja originalnosti određenog lokaliteta, što podstiče njegovu turističku afirmaciju, potrebno je izbeći održavanje sličnih etnografskih i gastronomskih manifestacija u različitim mestima u Vojvodini, te u svakom mestu razvijati onu manifestaciju koja je za to području specifična i autentična.

6. TURISTIČKI POTENCIJAL ZAŠTIĆENIH PODRUČJA PRIRODE

Područje Vojvodine bogato je različitim prirodnim resursima koji bi se mogli uvrstiti u turističku ponudu, a sigurno je da je prevashodno potrebno valorizovati turističke potencijale zaštićenih područja. Zaštićena područja prirode definisao je Pokrajinski sekretarijat za zaštitu životne sredine i održivi razvoj, a to su: specijalni rezervati, parkovi i spomenici prirode.

Specijalni rezervati prirode na području Vojvodine su: Zasavica, Ludaško jezero, Gornje Podunavlje, Obedska bara, Deliblatska peščara, Stari Begej – Carska bara, Slano Kopovo, Bagremara, Pašnjaci Velike droplje i Koviljsko-petrovaradinski rit. U okviru zaštićenih područja prirode nalaze se i Nacionalni park Fruška gora, spomenik prirode Kamenički park, parkovi prirode Jegrička i Stara Tisa kod Bisernog ostrva, kao i Vršanske planine, koje su definisane kao predeo izuzetnih odlika.

Ekoturizam i ruralni turizam teško se mogu razvijati bez očuvane prirode, a prirodu je moguće najefikasnije očuvati u zaštićenim područjima. Stoga su za ekoturiste (i ruralne turiste) od posebnog značaja one destinacije u kojima ima zaštićenih područja. Turizam u zaštićenim područjima stvara koristi kao i štete, a ovi efekti su u međusobnoj interakciji na različite načine. Potencijalne koristi od turizma u zaštićenim područjima su: porast zaposlenja za lokalno stanovništvo, porast dohotka, diverzifikacija lokalne ekonomije, podsticanje lokalne proizvodnje, doprinos očuvanju prirodnog i kulturnog nasleđa, podrška istraživanju i razvoju dobrih ekoloških navika itd. Negativni efekti proizlaze iz

samih turističkih poseta, ali uz adekvatno upravljanje, njihov negativni uticaj se može umanjiti (Petrić, 2008).

U cilju održivog razvoja turizma u zaštićenim područjima, potrebno je da se turistička ponuda ovih područja poveže sa smeštajem u ruralnim turističkim domaćinstvima, koja se nalaze u njihovoj neposrednoj okolini, te da se na taj način obezbedi sadržajna ruralna turistička ponuda. Takođe, u cilju razvoja ruralnog turizma, potrebno je da se na ovim područjima izgrade edukativni centri za posetioce, čija bi osnovna funkcija bila promocija zaštićenih područja, edukacija, ali i razmena informacija i iskustava. Takođe, u okviru centara turisti bi mogli dobiti i informacije o smeštajnim kapacitetima u poljoprivrednim domaćinstvima u neposrednom okruženju (Radović, Njegovan, & Cvijanović, 2011). Svakako da je za implementaciju predloženog koncepta neophodna kako finansijska, tako i logistička i stručna podrška, lokalno-ekonomskih zajednica, kao i resornih pokrajinskih i republičkih institucija.

7. UPRAVLJANJE ODRŽIVIM RAZVOJEM RURALNOG TURIZMA

Neophodno je da se razvoj ruralnog turizma na području Vojvodine realizuje na održivim osnovama. Pod održivim razvojem ruralnog turizma podrazumeva se razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjih turista, uz očuvanje prirodnih, društvenih, kulturnih i antropogenih vrednosti jedne turističke destinacije, ali i omogućavanje i budućim generacijama kontinuiteta u korišćenju ovih resursa na istom, a ukoliko je moguće i na višem nivou. Održivi razvoj ruralnog turizma ima izuzetno značajan uticaj na razvoj poljoprivrede, imajući u vidu da su ove delatnosti izuzetno povezane. Sagledavajući značaj održivog razvoja ruralnog turizma, te činjenicu da u njemu učestvuje veliki broj aktera, potrebno je da se u Republici Srbiji donese Strategija razvoja ruralnog turizma, zasnovana na aktuelnoj Strategiji razvoja turizma i Master planu održivog razvoja ruralnog turizma. Za razvoj i uspešno poslovanje svakog ruralnog područja važno je kreirati strategiju razvoja ruralnog turizma na tom području. Strategijom bi trebalo jasno definisati misiju, viziju i cilj, kao i neophodne korake za razvoj i napredak ruralnog turizma tog kraja.

Potrebno je i da se razradi koncept upravljanja održivim razvojem ruralnog turizma, čiji su okviri dati u Master planu održivog razvoja ruralnog turizma u Republici Srbiji. Konkretno, trebali bi za svaki od predloženih klastera u Master planu, definisati obaveze menadžmenta sa svim bitnim funkcijama, odnosno funkcijom planiranja, organizovanja, odlučivanja i kontrole. Na području AP Vojvodine potrebno je predloženim menadžment konceptom omogućiti pretvaranje komparativnih prednosti (potencijale razvoja ruralnog turizma) u konkurentske i to kako na domaćem, tako i na međunarodnom turističkom tržištu. Potrebno je preciznije definisati standarde ruralnog turizma i u pogledu

kvaliteta smeštaja i usluga ishrane, ali i u pogledu ponude turističkih sadržaja u okviru ruralnog turističkog proizvoda. U okviru navedenih funkcija najsloženija je funkcija organizovanja, putem koje treba da se koordinira rad velikog broja direktnih i indirektnih subjekata koji učestvuju u razvoju ruralnog turizma na području AP Vojvodine. Takođe, neophodna je teritorijalna, strukturalna i funkcionalna povezanost i saradnja svih relevantnih učesnika. Održivi razvoj ruralnog turizma je kontinuirani proces koji zahteva stalno praćenje, odnosno kontrolu, te preduzimanje potrebnih korektivnih ili preventivnih mera (Radović, Pejanović, & Košić, 2013). U cilju definisanja položaja turističkog proizvoda ruralnog turizma Vojvodine i njegovog bolje pozicioniranja na tržištu neophodno je definisati jake i slabe tačke, kao i potencijale i ograničenja (Tabela 1).

Tabela 1

SWOT analiza ruralnog turizma Vojvodine

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - Povoljan turističko-geografski položaj Vojvodine; - brojni očuvani i zaštićeni prirodni resursi; - multikulturalnost; - gostoljubivost lokalnog stanovništva; - raznovrsnost turističkog proizvoda ruralnog turizma; - autentična gastronomska ponuda; - cenovna konkurentnost u odnosu na susedne zemlje. 	<ul style="list-style-type: none"> - Neadekvatna turistička infrastruktura i nedovoljna turistička signalizacija u selima; - neusklađena i loša zakonska regulativa za kategorizaciju objekata; - nepovoljna starosna i stručna struktura (nizak nivo obrazovanja) stanovništva u selima; - neadekvatna marketing prezentacija potencijala ruralnog turizma; - nedovoljna pomoć države i lokalnih samouprava u finansiranju razvoja ruralnog turizma.
ŠANSE	PRETNJE
<ul style="list-style-type: none"> - Promene u navikama i vrednostima turista koji traže autentično iskustvo (ruralni turizam to može da pruži); - povezivanje zainteresovanih stejkholdera (lokalne vlasti, naučne i privredne institucije) za brži razvoj ruralnog turizma; - prekogranična i međuregionalna saradnja sa EU, kroz projekte i programe dobre prakse; - finansijska i tehnička podrška mladim preduzetnicima u ruralnim sredinama. 	<ul style="list-style-type: none"> - Politička nestabilnost i društveno-ekonomska kriza, koja može uticati na spremnost i sposobnost građana da putuju; - neadekvatna koordinacija institucija iz oblasti turizma; - jaka konkurencija u prekograničnim regionima koji razvijaju slične turističke proizvode; - potencijalna ugroženost ruralnog prostora ukoliko se ne budu poštovali principi održivog razvoja.

Napomena. Prikaz autora.

8. ZAKLJUČAK

Vojvodina ima značajne prirodne i društvene resurse koji mogu doprineti razvoju ruralnog turizma. Brojni postojeći turistički proizvodi, poput salaša, etno-kuća i brojnih događaja obezbeđuju turistima jedinstveno iskustvo. Međutim, uprkos svim predispozicijama, ruralni turizam u Vojvodini još uvek nema adekvatnu poziciju na tržištu.

Kako bi se ruralni turizam dalje razvijao, neophodno je aktivno uključivanje društvenih, političkih i drugih institucija i pojedinaca. Takođe, za adekvatno vrednovanje kulturnog i istorijskog nasleđa potrebno je povećati napore na obnovi brojnih lokaliteta i objekata, što može povećati posvećenost lokalne zajednice svom lokalnom području, običajima i nasleđu. Razvoj ruralnog turizma u Vojvodini mora biti zasnovan na principima održivog razvoja. Ukoliko neka destinacija odluči da ruralni turizam bude razvojni alat tog mesta, mora pažljivo da planira i upravlja tim razvojem, koji ne samo što će zadovoljiti potrebe turista već treba da obezbedi i održivi razvoj lokalne zajednice.

REFERENCE

- Beus, C. (2008). *Agritourism: Cultivating Tourists on the Farm*. Washington: Washington State University Extension.
- Bošković, O., Njegovan, Z., & Subić, J. (2011). Primena statističke analize u analizi motivacionih faktora u ponašanju turista. U: M. Milanović, D. Cvijanović, & S. Vujović (ur.), *Međunarodni naučni skup: Mediteranski dani, Trebinje* (str. 104–113). Trebinje: Sajamski grad.
- Centar za organsku proizvodnju. Preuzeto sa <http://www.organiccentar.rs/baza-proizvodaca/>.
- Demirović, D. (2012). Salaši Vojvodine kao čuvari tradicije – primer jednog salaša. *Agroekonomika*, 55, 95–104.
- Demirović, D., & Njegovan, Z. (2014). Tourist satisfaction with perceived values on traditional farms in AP Vojvodina. U: D. Cvijanović (ed.), *Conference: Sustainable agriculture and rural development in terms of the Republic of Serbia strategic goals realization within the Danube region* (p. 648–664). Belgrade: Institute of Agricultural economics.
- Jovičić, D. (2000). *Turizam i životna sredina – koncepcija održivog razvoja*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Košić, K. (2012). *Ruralni turizam Vojvodine*. Novi Sad: Prirodno-matematički fakultet.

- Lazić, V. (2007). *Međuzavisnost ruralnog turizma i poljoprivrede*. Novi Sad: Prirodno-matematički fakultet.
- Marić, R., & Štetić, S. (2001). Integralnost razvoja i ekološke zaštite – put ka savremenijem i održivom razvoju ruralnih područja Srbije. U: Lj. Čomić & I. Rosić (ur.), *Konferencija: Ruralni turizam i održivi razvoj Balkana* (str. 123–128). Kragujevac: Prirodno-matematički fakultet i Ekonomski fakultet.
- OECD. (1994). *Tourism strategies and rural development*. Paris: Organisation for economic co-operation and development.
- Pejanović, R., & Njegovan, Z. (2011). *Principi ekonomije i agrarne politike*. Novi Sad: Poljoprivredni fakultet.
- Pejanović, R., & Njegovan, Z. (2011). *Ruralni razvoj i lokalno ekonomski razvoj AP Vojvodine*. Novi Sad: Poljoprivredni fakultet.
- Pejanović, R., Lazić, L., Antonić, D., & Đukić, S. (2011). Mogućnosti razvoja turizma u ruralnim sredinama regiona Fruške gore. U: M. Milanović, D. Cvijanović, & S. Vujović (ur.), *VI Međunarodni naučni skup: Mediteranski dani Trebinje – Turizam i ruralni razvoj* (str. 412–419). Trebinje: Sajamski grad.
- Petrić, L. (2008). Kako turizam razvijati na održivi način u zaštićenim obalnim prostorima? Primjer „Park prirode Biokovo“. *Acta Turistica Nova*, 2(1), 5–24.
- Radović, G., Njegovan, Z., & Cvijanović, D. (2011). Razvoj agro-eko turizma u zaštićenim područjima APV i prekogranična saradnja. U: D. Cvijanović (ur.), *Međunarodni naučni skup „Sustainable Agriculture and Rural Development in Terms of the Republic of Serbia Strategic Goals Implementation within Danube Region“*, *Vrdnik* (str. 325–330). Beograd: Institut za ekonomiku poljoprivrede.
- Radović, G., Pejanović, R., & Košić, K. (2013). Koncept organizovanja održivog razvoja ruralnog turizma u Republici Srbiji. *Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici*, 49(29), 421–432.
- Radović, G., Pejanović, R., & Njegovan, Z. (2012). Značaj i uloga integrisanog ruralnog turističkog proizvoda u Republici Srbiji. U: J. Petrović-Vujačić (ur.), *Međunarodni skup: Ekonomski vidici – tematski broj: Privredni preobražaj Srbije – mogućnosti i ograničenja*, *Vrdnik* (str. 577–591). Beograd: Društvo ekonomista Beograda.
- Radović, G., Pejanović, R., & Glavaš-Trbić, D. (2011). Problem finansiranja proizvodnje zdravstveno bezbedne hrane kao faktora razvoja ruralnog

turizma u AP Vojvodini. U: M. Krajinović (ur.), *22nd International Symposium Food safety production, Proceedings* (str. 241–242). Trebinje: Poljoprivredni fakultet.

Radović, G., Pejanović, R., & Njegovan, Z. (2012). Etnografske i gastronomske manifestacije kao indikatori razvoja ruralnog turizma u Vojvodini. U: S. Vujović (ur.), *VII naučni skup Mediteranski dani Trebinje 2012. – Turizam: izazovi i mogućnosti – Turistička privreda i povezane teme, Trebinje* (str. 481–489). Beograd: Ekonomski institut.

Stojanović, V. (2007). *Održivi razvoj turizma i životne sredine*. Novi Sad: Prirodno-matematički fakultet.

Primljeno: 12.03.2015.

Odobreno: 24.03.2015.